

ABSTRACT

Although Western philosophy in the intellectual sense carries throughout its history eastern characteristics which are laid down by a long standing tradition that has established a systematic inventory of principles, the way this tradition of philosophy handles its problems and offers solutions to them is reserved to its own worldview. This is indeed an epistemological requirement; nay maybe a necessity based on our human system of knowledge. That is why intellectually as well as scientifically we can, if at all, go beyond the framework of our worldview only in a very limited distance. In the same way we still discuss whether eastern traditions developed a philosophical tradition as the Western tradition. We nevertheless observe in history that the Asian communities did develop great civilizations in the past. If we approach this issue with a method of *observing the living space* with the phenomenological approach we can find out that eastern traditions also have a very rich philosophical content. A philosophical tradition in the Western sense develops fully by laying down its primary principles derived from maximum common points imbedded within multi-cultural character of a tradition called “Eastern”. For this reason we need to first identify our Eastern origins and ascertain exactly those elements that make our tradition “Asian”. It is the purpose of this study to defend the thesis that what makes Asia *Asia* are those elements that are imbedded within our *living space*. Taking my departure from this idea I shall try to show that Asian philosophy has a phenomenological structure which is nested in our daily life space. Therefore, we need to develop phenomenologically the principles of our philosophy from such a way of *living space*.

Keywords: East, West, philosophy of Asia, nature of philosophy, epistemology, phenomenology, *living space*

MÜŞTEREK BİR ASYA FELSEFESİNE DOĞRU

Felsefe kelime anlamı olarak bilginin sevgisidir. Buradan hareketle felsefenin insan aklına gelebilecek varlık, değer, zihin, dil, bilgi, güzellik gibi her türlü temel sorunla ilgilenen bir bilim olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda insanın kendi varlık sorgulamasından evreni tanımaya çalışmasına kadar her türlü bilginin araştırılmasını kapsayacak bir çalışmadır. Elbette insanın kendi varlığı, zihninin nasıl çalıştığı, değerleri nasıl oluşturduğu soruları insanlık tarihi kadar eskidir. Felsefenin soru ve sorunlarının hiçbiri yeni değildir. Bu sorular tarih içinde sürekli insanlığı meşgul etmiş sorulardır. Felsefenin insanlığın temel sorunlarını sorgulayan bir bilim olarak ortaya çıkışı ise bu sorular üzerine eleştirel düşünme ve araştırma sistemi geliştirmesi ile başlar. Bu yüzden Batı felsefesinin kökeni de çok eskilere gitse de sistematik olarak bir bilim geleneği oluşturması Aristo'ya dayandırılır. Aristo felsefi düşüncenin sınırlarını konu olarak aynı soruları soran din ve mistisizmden ayırmak için akli ve mantığı kullanmıştır. Mantık aklın doğru düşünmesini sağlayan bir metottur.

İnsan gündelik hayatta çok farklı kaynaklardan bilgi edinir. En yaygın bilgi edinme şekilleri arasında duyular, akıl, duygu, sezgi, gibi kaynakların yanında batıl inanışlar, ilham gibi mistik yaklaşımlar, gelenek ve vahyi de bulunmaktadır. İnsan bu yollardan herhangi biriyle evren ve varlık hakkında bilgi elde edebilir. Felsefe bu bilgi edinme yollarını sorgular. Akıl ve duyular batı felsefesini oluşturan en temel iki yaklaşımdır. Batı felsefesi diğer bilgi kaynaklarını bilimsellik dışı tanımlamış ve uzun yüzyıllar diğer kaynaklardan yararlanmayı tercih etmemiştir.

Felsefenin ortaya çıkışı genel olarak bir grup doğa felsefecilerine atfedilir. Bu dönemin en önemli sorunu evrenin oluşumunu dini öğelerden bağımsız olarak tanımlama çabasıdır. Ortaçağ dönemi felsefenin yolunun dinle kesiştiği dönemdir. Bu dönem filozoflarının birçoğu aynı zamanda din adamıdır. Ancak sorunları ele alırken her ne kadar dinin etkisinde olsalar da kullandıkları metot felsefenin akıl ve mantığa dayanan eleştirel metodudur. Rönesans sonrası dönem, felsefe yeniden sekülerleşme sürecine girmiş Ortaçağ'da etkin olan dini konular ve kabuller etkisini yitirmiştir. Erken Modern dönemde insanı merkeze alan söylemler popüler hale gelmiştir. Modern dönem İdealizmin, Alman İdealizmi modeliyle yeniden canlanmasına şahit olmuştur. Çağdaş dönem Batı felsefesi faydacılık, varoluşçuluk, fenomenoloji, yapısalcılık, post-yapısalcılık gibi akımlarla yeni bir sürece girmiştir.

Doğu felsefesi, Batı felsefesi gibi bir başlıkta kolayca toplanabilen düşünce sistemlerinden oluşmaz. Doğunun coğrafya olarak büyük bir alanı kapsıyor olması ve tarih olarak Batıdan

daha eskilere uzanması özellikle Orta-doğu adıyla anılan coğrafyanın batıya yakınlığından Batı ile etkileşiminin sürekli olması ve böylelikle doğudan çok, batı felsefesi özellikleri taşıması Doğu felsefesinin sınırlarının çizilmesini güçleştirmektedir. En genel manada Doğu felsefesini oluşturan unsurlar arasında Hint, Çin, Japon, Kore felsefelerini sayabiliriz. Bunların yanında Orta Asya, İran, Arap ve İslam Felsefeleri özgün içerikleri olan ama batıyla da iç içe geçmiş bir tarihin ürünleridir. Doğu felsefesinin belki de en ayrıt edici özelliği Batı felsefesi gibi sekülerizm iddiasının olmayışı ya da böyle bir tutumun belirleyici olmayışıdır. Doğu felsefesi, genel olarak din ve ahlak öğretileriyle ön plana çıkan düşünce akımlarından oluşmaktadır. Ancak Batı felsefesi ve felsefecilerinin doğuya artan ilgilerinden sonra yapılan karşılaştırmalı çalışmalar Doğu felsefesinde, Batı felsefesinde tartışılmış en yaygın sorunların izdüşümleri gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bu çalışmalar sonucu bazıları doğu-batı ayrımının coğrafi bir ayırmadan ibaret olduğunu söylese de aksini iddia eden düşünürler de bulunmaktadır. Bu konuda çalışmalar yapmak için bir araya gelen Kyoto Okulu mensupları doğu-batı sentezi üzerine birçok karşılaştırmalı eserler yazmışlardır. Kyoto okulunun kurucusu Nishida Kitaro batı felsefesinin tümünü “varlık” kavramı başlığında toplamıştır. Diğer yandan doğu felsefesi metinlerini için ise “hiçlik” kavramını kullanmıştır. Doğunun bu hiçlik kavramının mantığını “somut mantık” diye adlandırırken batı mantığına “soyut” demiştir. Bu bakış açısından “Doğu doğudur, Batı da batı” ve bunlar asla birleşmeyecek bir ikilidir. Yine Kitaro'ya göre Batı kişiyi “mutlakçı” bir yaklaşımla “nesnelleştirirken” doğu felsefesinde kişi tamamen “öznel”dir.¹ Bazı düşünürler Kitaro'nun eserlerinin doğu ile batı arasında bir bağ kurduğunu iddia etmektedirler. Kitaro doğu ve batı felsefesinin farklılığına dikkat çekmek isterken yazdıklarında hep batıdan alıntılar yapmıştır. Bu yönüyle doğunun batıyla uzlaşmaz bir yapıya sahip olduğunu iddia ederken kendi eserlerinin bu işi gördüğünü söyleyenler olmuştur.² Genel olarak Kitaro'nun vurgu yaptığı doğu felsefesinin en temel özelliği uygulamaya yönelik ve sezgisel olmasıdır. Doğu-batı sentezi üzerine Türk-İslam perspektifinden yapılan çalışmalara çağdaş isimlerden örnek olarak Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç verilebilir.

Alparslan Açıkgenç dünya düşünce tarihi boyunca temel üç küresel medeniyetin hüküm sürdüğünü iddia etmektedir. Bunlar Batı Medeniyeti, Yunan Medeniyeti, İslam Medeniyetidir.³ Çin, Hint, Fars, Türk medeniyetlerinin bulunmadığı bu sınıflandırma elbette Açıkgenç'in

1 Kitarō, Nishida. *Last Writings: Nothingness and the Religious Worldview*. (trans) David A. Dilworth. University of Hawaii Press: Honolulu, HI. 1987. 140.

2 A.e., 144.

3 Alparslan Açıkgenç. *Scientific Thought and Its Burdens* (İstanbul: Fatih University Press, 2000).

yapmış olduğu bu sınıflama onun bilim tanımına bağlıdır. Bilim tanımını “dünyagörüşü” kavramına oturtan Açıkgenç şeffaf dünyagörüşü adını verdiği basamak gerçekleşmeden bir bilim geleneğinin oluşamayacağını iddia etmektedir. Felsefenin bir bilim hatta diğer bilimlere kaynak olan bir bilim olduğu genel kabulünden hareket edecek olursak Açıkgenç’in bilim geleneği temeli ile oluşturulmuş yalnız üç medeniyetin olduğunu savunmasındaki temel iddialar bugün neden hala doğu kaynaklı düşünce sistemlerinin felsefe olup olmadığının tartışıldığını açıklamada da yardımcı olacaktır.

Batılı düşünürler bugün Çin-Hint-İslam felsefeleri ile yakından ilgilenmekte ve bu düşünce sistemlerini batı felsefesi ile karşılaştırmaktadırlar. Bu karşılaştırmaları yaparken batılı metotlarla ve batılı kavramlarla yapmaktadırlar. Bu bağlamda yapılan çalışmaların bir kısmı aslında “genel anlamda felsefe batı felsefesidir” gizli ön kabulünü içermektedir.

Diğer yandan her iki dünyanın felsefelerini anlamada yardımcı olacak çok güzel ve verimli çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak yine de bu çalışmaların da referans olarak batı dünyasını esas aldığına altını çizmek de fayda bulunmaktadır. Çeviri ve dil sorunun ötesinde bu karşılaştırmaların belki de en büyük sorunu “yaşam dünyası perspektifi” adını verdiğimiz bakış açısını yakalama sorunudur. Batı felsefesi, Batı dünyasında yaşayan ister dini ister dinsiz olsun genel anlamda Hıristiyanlık dünyagörüşünden beslenmiş bir bilimdir. Yaşam dünyasının içinde olmak, yaşam dünyasının gerçeklerini yakalamak, sorunlarıyla yaka paça olmak aslında tüm düşüncelerin temelinde vardır.

Doğu dünyagörüşünü şeffaflaştırma basamağındadır. Asya bugüne kadar bilgisiyle, düşünürüyle hep yaşam dünyasının içinde kalmış, hayatın en temel sorularına, cevapları burada aramıştır. Felsefe metinleri diyebileceğimiz *Anelectalar* prenlere öğütler, şeklinde hayatla iç içedir. İslam felsefe geleneğinin iki temel kaynağından biri olan son Peygamber Hz. Muhammed’in söz ve davranışlarını içeren sünnet ve hadislerini de doğunun yaşam dünyası perspektifini yansıtan bir örnek olarak verebiliriz. Asyalı yaşarken öğreten düşünür-bilge modeline alıştıktır. Bu yüzden doğu, batı tarzı felsefe ile karşılaştığında kendisi dahi batılı anlamda felsefe yapıp yapmadığını sorgulamaktadır. Bu yaklaşım Batı felsefesinin hayattan kopuk olduğunu göstermez. Ancak aynı tecrübeleri yaşamayan bir kültür tarafından ele alındığında hayattan kopuk hale geldiğini vurgular. Yani batı felsefesi batı yaşam dünyasından süzülerek gelmiştir. Fikirleri yöntemleri kendi yaşam dünyasına göre oluşmuştur. Doğu ise bilgiyi yaşam bilgisi olarak ele almış yaşam dünyasını düşünce alanına geçirme de batıdan farklı metotlar izlemiştir. Doğunun düşünürleri de tıpkı batılılar gibi belli bir tarihte belli bir coğrafyada belli bir kültürün etkisiyle yetişmiş ve bu kültürden yola çıkarak evrensel

mesajlar verebilmiştir. Doğulu düşünürlerin birçoğunun ortaya koyduğu anlayışlar bugün hala geçerliliğini korumaktadır. Ancak bir bilim toplumunun oluşması, bilim toplumunun medeniyet doğurması çok zengin olan yaşam dünyasının keşfedilip tarih, edebiyat, sanat gibi alanlar dâhil her yerde özgün eserler verebilmesi ile mümkün olacaktır. Doğu bu alanlarda özgün eserler vermiştir. Ancak bu eserler bir gelenek perspektifinden tanımlanmamıştır. Bugüne kadar hep varolan ve varolacak olan zengin düşünce dünyasının felsefe bilimine dönüşmesi genel özelliklerde doğu felsefesini birleştirici bir metodun tanımlanmasıyla sağlanacaktır.

Yaşam dünyasının fenemolojik algılanışı bir yöntem olsa da tek başına etkin bir gelenek oluşturmaya yeterli değildir. Tarihsel süreci içinde her kültürün ortaya koyduğu evrensel mesajlar felsefi boyutta yeniden değerlendirilmelidir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus felsefi bir gelenek oluştururken bugüne kadar felsefe alanına hâkim batının kendi değerlerini bir esas olarak dayatmasıdır. Elbette post-modern yaklaşımlar sonucu düşünce alanında çok büyük yenilikler oluşmuştur. Özcülük ve temelcilik karşıtı söylemler batının prensiplerini dayatma geleneğinin geçerliliğini ortadan kaldırmaktadır. Yeni yaklaşımlara zemin hazırlanmış durumdadır. Batının akıl-mantık endeksli anlayışının yerine yeni yaklaşımlar üretmeye ve yeni sentezler yapılmaya başlanmıştır. Türk-İslam geleneğinden yetişen Açıkgenç bu hususta orijinal söylemler geliştirmiştir. Açıkgenç’in yanı sıra Sufi geleneği gelecekle buluşturmaya çalışan Kenan Gürsoy ahlak alanında güzel çalışmalarda bulunmuştur.⁴ Bu tarz yeni yaklaşımlardan birisi de doğu-batı sentezine “Gönül Felsefesi” adı veren Sayın Ahmet İnam’dır. Ahmet İnam⁵ doğu felsefesinin en temel kavramı olan “gönül” kelimesini batının akılcılığıyla birleştiren bir felsefe geleneği oluşturmaya çalışmaktadır.

Bu tür çalışmaların çoğalması yaşam dünyası alanının nasıl bir ortak bilimsel gelenek içinde ele alınacağına ışık tutacaktır. Böylelikle hep var olmuş olan ancak müşterek bir yaklaşım ve metotla yani fenemolojik olarak ifade edersek yaşam tecrübesinin farkındalığı ortak bir lisanla tanımlanmamış Doğu felsefesinin sınırları belirmiş olacaktır.

4 Kenan Gürsoy, *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?* A. Cüneyd Köksal, ed. (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006). Doğu-Batı sentezlerini anlamak için bu kitaba bakılabilir.

5 Ahmet İnam’ın Doğu-Batı sentezlerini anlamak için şu eserine başvurulabilir: *Deneyen Felsefe* (İstanbul: Yeni İnsan, 2008).